

Oksana PRYSIAZHNIUK,

orcid.org/ 0000-0001-7357-5516

*Kandydat nauk filologicznych, Docent,
Docent w Katedrze Języków Obcych Wydziałów Humanistycznych
Wydział Filologii Romańsko-Germańskiej
Odeski Uniwersytet Narodowy im. Ilji Miecznikowa
(Odesa, Ukraina) prysokyar@ukr.net*

Kostiantyn PRYSIAZHNIUK,

orcid.org/ 0000-0002-1757-7709

*Starszy wykładowca w Katedrze Technologii Farmaceutycznej i Organicznej
Wydział Chemiczno-Technologiczny
Odeski Narodowy Uniwersytet Politechniczny
(Odesa, Ukraina) k.o.prysiashniuk@opu.ua*

CECHY NOWOCZESNEJ SYTUACJI KULTUROWO-JĘZYKOWEJ W SZKOCJI

Niniejsze badanie koncentruje się na aktualnej sytuacji kulturowej i językowej w Szkocji, która wydaje się być bardzo skomplikowana. Całkowita populacja Szkocji to 6 mln osób, z czego 1,1%, według badań socjologicznych, posługuje się językiem gaelickim, należącym do grupy języków celtyckich, 35% populacji wybiera scots jako język codziennej komunikacji – dialekty szkockie, pochodzenia germańskiego, 63,9% to anglojęzyczni monogloci; a przedstawiciele dwóch pierwszych grup są dwujęzyczni. Obecna sytuacja językowa w Szkocji jest zdeterminowana historycznie. W toku badania autorzy doszli do wniosku, że paradygmat społeczno-funkcjonalny języka obejmuje: gaelicki szkocki, którym posługuje się ludność celtycka północno-zachodniej Szkocji – Highlands; Szkockie dialekty – scots, które są „fragmentami” niegdyś wielofunkcyjnego języka szkockiego; Angielski w Szkocji – Scottish English, będący regionalną odmianą angielskiego języka narodowego i specjalną, sztucznie stworzoną formacją raczej amorficzną – słabo znormalizowany język pisany literatury szkockiej – Lallance. Autorzy zwracają jednak uwagę, że w ostatnich latach, mimo spadku liczby osób mówiących po scots, nastąpiła zmiana nastawienia do tych ostatnich zarówno ze strony rządu, jak i zwykłych obywateli; rośnie zainteresowanie językiem i kulturą Szkocji. Dość charakterystyczny jest jednak fakt, że tylko 11% szkockiej populacji odpowiedziało pozytywnie na pytanie, czy ich uprzedzenia polityczne są związane z poparciem jednej czy drugiej partii dla polityki językowej w Szkocji. Nieustające wezwania do odrodzenia języka szkockiego pochodzą od dość wąskiego kręgu szkockiej inteligencji. Należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną tendencję w rozwoju sytuacji językowej w Szkocji. Jest to rewizja zasad normalizacji na rzecz szerszego wykorzystania elementów scots w szkockim angielskim, co w przyszłości może doprowadzić do zmiany statusu języka angielskiego w Szkocji – przekształcenia tego ostatniego w niezależną wersję języka angielskiego.

***Słowa kluczowe:** język szkocki, Lallance, scots, język gaelicki, Celtowie.*

Оксана ПРИСЯЖНЮК,

orcid.org/ 0000-0001-7357-5516

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(Одеса, Україна) prysokyar@ukr.net*

Костянтин ПРИСЯЖНЮК,

orcid.org/ 0000-0002-1757-7709

*старший викладач кафедри фармацевтичних та органічних технологій
хіміко-технологічного факультету
Одеського національного політехнічного університету
(Одеса, Україна) k.o.prysiashniuk@opu.ua*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРНО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ШОТЛАНДІЇ

У фокусі цього дослідження знаходиться сучасна культурно-лінгвістична ситуація в Шотландії, яка є досить складною. Загальна чисельність населення Шотландії становить 6 млн чоловік, із яких 1,1%, за даними соціологічного опитування, розмовляють гельською мовою, яка належить до кельтської групи мов, 35% населення

мовою щоденного спілкування вибирають Scots (шотландські діалекти, німецькі за походженням), 63,9% є англо-мовними моноглотами; а представники перших двох груп – білінгвами. Сформована нині мовна ситуація в Шотландії зумовлена історично. У процесі дослідження автори приходять до висновку, що соціально-функціональна парадигма мови охоплює: гельську шотландську, якою говорить кельтське населення північного заходу Шотландії – Хайлендз; шотландські діалекти – Скотс, які є частиною колись поліфункціональної шотландської мови; англійську мову в Шотландії – Scottish English, котра являє собою регіональний різновид англійської національної мови, та особливу штучно створену й досить аморфну – слабонормовану письмову мову шотландської літератури – Лалланс. Автори зазначають, що за останні роки, однак, незважаючи на зменшення кількості мовців на Скотс, відбулась зміна ставлення до останніх із боку як уряду, так і пересічних громадян, зазначається зростання інтересу до мовного й культурного минулого Шотландії. Досить характерним, проте, є той факт, що тільки 11% населення Шотландії відповіли позитивно на питання, чи пов'язані їхні політичні вподобання з підтримкою тієї чи іншої партії мовної політики в Шотландії. Продовжують лунати заклики відродити шотландську мову з досить вузького кола шотландської інтелігенції. Варто зазначити ще одну тенденцію в розвитку лінгвістичної ситуації в Шотландії. Це перегляд принципів нормалізації на користь більш широкого використання елементів Скотс у шотландській англійській, що надалі, можливо, приведе до зміни статусу англійської мови в Шотландії – перетворенню останньої в самостійний варіант англійської мови.

Ключові слова: шотландська мова, Лалланс, Скотс, гельська мова, кельти.

Oksana PRYSIAZHNIUK,

orcid.org/ 0000-0001-7357-5516

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages for the Humanities

of the Faculty of Romance and Germanic Philology

Odesa I. I. Mechnikov National University

(Odesa, Ukraine) prysokyar@ukr.net

Kostiantyn PRYSIAZHNIUK,

orcid.org/ 0000-0002-1757-7709

Senior Lecturer at the Department of Pharmaceutical and Organic Technologies

of the Faculty of Chemistry and Technology

Odesa National Polytechnic University

(Odesa, Ukraine) k.o.prysiashniuk@opu.ua

PECULIARITIES OF CONTEMPORARY CULTURAL AND LINGUISTIC SITUATION IN SCOTLAND

The focus of this study is to reveal the current cultural and linguistic situation in Scotland, which seems to be very complex. The total population of Scotland is 6 million people, of which 1.1%, according to a sociological survey, speak Gaelic, which belongs to the Celtic group of languages, 35% of the population choose Scots as the language of everyday communication – Scottish dialects, Germanic in origin and 63.9% are English speaking monoglots; and representatives of the first two groups are bilingual. The current language situation in Scotland is historically determined. In the course of study, the authors have come to the conclusion that social-functional paradigm of the language includes: Gaelic Scottish, which is spoken by the Celtic population of the North-West of Scotland – Highlands; Scottish dialects – Scots, which are “fragments” of the once multifunctional Scottish language; English in Scotland – Scottish English, which is a regional variety of the English national language and a special artificially created rather amorphous formation – the poorly standardized written language of Scottish literature – Lallance. The authors have noted that in recent years, however, despite the decrease in the number of Scots’ speakers, there has been a change in attitudes towards the latter on the part of both the government and ordinary citizens; there is a growing interest in Scotland’s linguistic and cultural background. It is quite characteristic, however, that only 11% of the population of Scotland have responded positively to the question whether their political bias is related to the support of one or another party for language policy in Scotland. The calls for a revival of Scottish language come from a rather narrow circle of Scottish intelligentsia. Mention should be made of one more trend in the development of the linguistic situation in Scotland. This is a revision of the principles of normalization in favor of a wider use of Scots’ elements in Scottish English, which in the future, possibly, will lead to a change in the status of the English language in Scotland – the transformation of the latter into an independent version of the English language.

Key words: Scottish, Lallance, Scots, Gaelic, Celts.

Sformułowanie problem. Badanie koncentruje się na obecnej sytuacji kulturowej i językowej w Szkocji, która jest dość kolorowym obrazem. Całkowita populacja Szkocji wynosi 6 milionów ludzi, z czego 1,1% (66 tysięcy), zgodnie z badaniem socjologicznym (Murdoch 1995: 13), mówią językiem gaelickim należącym do grupy języków celtyckich, 35% populacji są

dialekty Scots, germańskiego pochodzenia, a 63,9% to anglojęzyczni monogloci; oraz przedstawiciele dwóch pierwszych grup – dwujęzyczni.

Celem artykułu jest badanie i analiza sytuacji kulturowej w Szkocji w zakresie synchronii i diachronii.

Analiza badań. Naukowcy zauważają, że prawie do początku XVII wieku Szkoci identyfikowali swój

język i kulturę z językiem i kulturą Irlandii (Hughes, Trudgill 1996; Trudgill 1984). Tak więc pierwszy słownik języka gaelickiego w Szkocji, opublikowany w 1702 r., miał nazwę: „A Vocabulary of the Irish Dialect Spoken by the Highlanders of Scotland” (Campbell 1959: 76). Większość współczesnych celtologów uważa język gaelicki w Szkocji za regionalną odmianę języka irlandzkiego (Harris 1984; Murchu 1985: 54). Należy podkreślić, że w 1961 r. do słowa Gaelic dodano po raz pierwszy definicję Scottish w celu oznaczenia języka ludności celtyckiej Szkocji (McKinnon 1994: 123).

Prezentacja głównego materiału. Obecna sytuacja językowa w Szkocji jest historycznie zdeterminowana (Skulanova 1987). Przez stulecia Szkocja była miejscem szerokich kontaktów językowych ze względu na stałą migrację ludności. Aż do V wieku miał miejsce rozwój Szkocji przez celtyckie plemiona: Brytowie, którzy osiedlili się z kontynentu i żyli na terytorium Anglii, oraz Szkocji z Irlandii. W połowie 5 wieku Szkocja zaczęła podlegać zmasowanemu atakowi plemion germańskich (Anglowie, Sasi, Fryzowie). Celtowie musieli wycofać się do północno-zachodnich regionów – Highlands; plemiona germańskie zajęły nizinę – Lowlands.

Po przeanalizowaniu kroniki szkockiej lingwiści ustalili (Oregon 1866: 85), że Szkoci używali dwóch języków: szkockiego (tj. gaelicki) i germańskiego (tj. niemiecki); ci, którzy mówili tym ostatnim, mieszkali na wybrzeżu i na równinach, podczas gdy szkoccy mówcy zamieszkiwali góryste regiony i okoliczne wyspy.

Język populacji nizin szkockich (głównie Angłów i Sasów) został nazwany Inglis ze względu na genetyczną bliskość języka powszechnego w Anglii. Jednak już w 10. wieku Inglis nie był jednorodną, ale reprezentował tak zwaną „dialectical magma” – językiem był zasadniczo anglosaski, ale zmieszany z elementami fryzyjskimi, flamandzkimi i skandynawskimi, ponieważ plemiona flamandzkie, a przede wszystkim skandynawskie (norweskie i duńskie) utworzyły swoje osady na terytorium Szkocji i zasymilowane w ściśle powiązonym środowisku kulturowym i językowym (Young 1946: 2). Ten konglomerat dialektów posłużył później jako podstawa do utworzenia języka szkockiego (Shchur 1997).

Pod koniec XIII wieku celtycka dynastia królewska zanikła, a prawdziwa władza w Szkocji przeszła na anglojęzyczne rodziny szlacheckie, które posiadały swoje majątki w południowo-wschodniej części Szkocji. Przeniesienie rezydencji królewskiej z Perth do Edynburga znacznie podniosło prestiż szkockiego języka Inglis (Chambers, Trudgill 1998).

W XIV wieku Szkocja prowadziła wojny z Anglią o niepodległość, z których pierwsza zakończyła się w

1304 r. wraz z aneksją południowej Szkocji do Anglii i egzekucją przywódców szkockich pod przewodnictwem legendarnego bohatera W. Wallace'a. Jednak już w 1306 r. Robert z klanu Bruce'a (1274–1329) stanął na czele Szkotów (Lowlanders i Gaels), którzy zbuntowali się przeciwko brytyjskim najeźdźcom, a w 1374 r. za panowania Roberta II podpisano traktat w Northampton, gwarantujący niepodległość Szkocji (Alston 1971).

W XIV i pierwszej połowie XV wieku szkocki język Inglis znacznie umocnił swoją pozycję w porównaniu z językiem gaelickim i stopniowo stał się jednym z najbardziej rozwiniętych języków literackich w Europie. W 1375 roku ukazał się wiersz Johna Barbour'a „Promień” – narodowe epickie dzieło Szkocji, które zapoczątkowało „ciągłą szkocką tradycję literacką” (Brook 1963: 188).

Pomimo faktu, że język gaelicki pozostał językiem prawie połowy Szkocji, odzwierciedlając starożytną, charakterystyczną kulturę szkockich górali, prestiż Inglis znacznie wzrósł, ponieważ dzięki temu Szkocja mogła odgrywać znaczącą rolę w europejskim chrześcijańskim świecie. Od 1390 r. Inglis stał się językiem urzędowym w parlamencie (wcześniej łacina), a następnie w orzecznictwie i religii; stare prawa zostały przetłumaczone z łaciny na szkocki zgodnie z dekretem parlamentarnym z 1425 r.

Wraz z utworzeniem niezależnego królestwa szkockiego, język angielski Szkocji oddzielił się od tej odmiany northumbryjskiego dialektu języka angielskiego, na którym rozmawiali na południe od angielsko-szkockiej granicy, ale obie odmiany języka w rzeczywistości nie różniły się od siebie aż do połowy XV wieku. Stopniowe rozgraniczanie języków rozpoczęło się pod koniec XIV wieku, kiedy angielski narodowy język literacki zaczął formować się w Anglii w oparciu o język londyński, a dialekt northumbryjski rozpadł się na małe dialekty terytorialne. Pierwszym, który użył terminu Scottis w odniesieniu do języka szkockiego, wcześniej nazywanego Inglis, był poeta i filolog G. Douglas. Po pewnym czasie spędzonym w Anglii doszedł do wniosku, że separacja języków, pomimo genetycznej bliskości, była faktem językowym i dlatego trzeba tę różnicę naprawić terminologicznie. Jednak nawet na początku XVI wieku język mieszkańców niziny szkockiej często nazywał się Inglis, zdając sobie sprawę z jego bliskiego związku z językiem angielskim. Tak więc słynny poeta z XVI wieku D. Lindsay nazywa swój język (szkocki) angielskim – „językiem Inglis”. Od połowy XVI wieku nastąpiły ważne zmiany językowe, związane przede wszystkim z czynnikami pozalingwistycznymi. Po zakończeniu wojny o niepodległość Szkocja miała silne powiązania militarno-polityczne

i handlowo-gospodarcze z różnymi krajami europejskimi. W ciągu 14-15 wieków więzi te pogłębiają się, szczególnie wszechstronne i bliskie kontakty z Francją w dziedzinie ekonomii, prawa, religii itp (Catford 1980).

Stosunki szkocko-francuskie były tak głębokie w tych obszarach, że całe grupy leksykalno-tematycznych słów reprezentujących religijne i prawne pojęcia, przenikały do języka szkockiego z paryskiego francuskiego, na przykład: „pirlicue” – „ostatnia część kazania”, „carritch” – katechizm, „manse” – dom księdza, „dittay” – oskarżenie, „infeoffment” – legitymizacja praw spadkowych, „reset” – prawo zabraniające zakupu skradzionych towarów” itp. Wiele pożyczek z języka francuskiego mają charakter krajowy, na przykład „tass” – filizanka, „gardevin” – dzbanek na wino, „ashtet” – danie, talerz, „jeistiecor” – dopasowana kurtka, „curch” – szal, „biggonet” – damski kapelusz. Znaczna liczba słów to uniwersalne pojęcia językowe, takie jak: „disjeun” – śniadanie, „vivers” – jedzenie”; nazwy środowiskowe: „corby” – kruk, „houlet” – sowa, „gean” – wiśnia, „groset” – agrest; części ciała „spauld” – ramię i inne. Duża liczba abstrakcyjnych rzeczowników, przymiotników i czasowników świadczących o głębokości wpływów francuskich przenika do języka szkockiego z języka francuskiego: „stramash” – walka, „esperance” – nadzieja, „duce” – słodki, „boss” – pusty, „bonnie – piękny”, „panse” – myśleć, „fash” – martwić się” itp (Trudgill, Hannah 1994).

Stopniowe pogłębianie relacji z góralami gaelickimi prowadzi do zapoznania mieszkańców południowo-wschodniej Szkocji z kulturą gaelicką. Szkoci lowlanders przyjmują wiele narodowych zwyczajów, tradycji i obrzędów Gaelów, co tłumaczy się przede wszystkim wzrostem tożsamości narodowej i chęcią przeciwstawienia ich wspólnoty kulturowej i językowej Anglikom. Niektóre gaelickie słowa zaczynają przenikać do języka szkockiego pod koniec XV – na początku XVI wieku, a w poezji angielskich bardów występuje ich bardzo niewiele (na przykład we wszystkich dziełach V. Dunbara – tylko 14). W ciągu 15–16 stuleci w języku szkockim przenika się głównie słownictwo domowe: nazwy narzędzi rolniczych, artykułów gospodarstwa domowego, pożywienia chłopskiego itp.: „keel” – marka do znakowania owiec, „creel” – duży kosz ze słomy na produkty, „fail – murawa, „ingle” – kominek, palenisko, „drammock – gulasz z mąki owsianej, „bannock” – ciasto owsiane, „kebbuck” – rodzaj sera i dr. [5]. (Aitken, McArthur 1979).

Flamandzki i holenderski dialekty języka niderlandzkiego w pewien sposób przyczyniły się do słownictwa języka szkockiego. Aby rozwijać fabrykę

tekstylną, tkacze z Flandrii i Brabancji zostali zaproszeni do Szkocji, a następnie, w XVI i na początku XVII wieku, lollardzi, członkowie wspólnoty religijnej prześladowani we własnym kraju, przenieśli się do Szkocji. W XV wieku Szkocja miała bliskie stosunki handlowe i gospodarcze z Holandią, co oczywiście znalazło odzwierciedlenie w języku. Tak więc do tej pory zachowano znaczną liczbę warunków handlowych w różnych formach językowych Szkocji, na przykład: „bait” – rabat gotówkowy, „crame” – sklep kupiecki, „hope” – pakiet towarów, „los” – rozładunek towarów, „wissel” – wymiana pieniędzy; oznaczenia wielu przedmiotów handlowych, takich jak: „hunscot” – rodzaj tkaniny wykonany na południu Holandii, „rattlegold” – cienki arkusz złota itp. (McCall 1996).

Należy zauważyć, że ponieważ stosunki handlowe z Niderlandami odbywały się drogą morską, niektóre leksemy weszły do języka szkockiego oznaczające rzeczywistość morską: „haar” – zimna mgła morską, „reid” reda morską itp. Z mowy holenderskich i flamandzkich rzemieślników, którzy, na przykład, w Aberdeen utworzyli całą osadę (Murison 1971: 159), leksemy przeniknęły do języka szkockiego: „billie” – brat, chłopak, „toy” – kobieca maska z płótna, „mutch” – żeński kaptur z wiązaniami itp. Warto zauważyć, że w wielu zapożyczonych słowach o złożonej strukturze obserwuje się „przenoszenie niektórych elementów i reprodukcję innych” (Vaynraykh: 89). Tak więc pod koniec XIV wieku proces tworzenia szkockiego narodowego języka literackiego rozpoczyna się w Szkocji, co odbywa się równoległe z tworzeniem angielskiego języka literackiego w Anglii. Jednak już w drugiej połowie XVI wieku narodowy szkocki język literacki, którego tworzenie nie zostało jeszcze ukończone, stopniowo traci swoją wielofunkcyjność w wyniku rozszerzenia języka angielskiego, czemu sprzyjały takie czynniki społeczno-historyczne, jak ustanowienie prezbiteriańskiego kościoła w Szkocji (1560) i przyjęcie angielskiego tłumaczenia Biblii (1611), zjednoczenie z Anglią (unia osobista z 1603 roku, kiedy król Szkocji, Jakub IV zostaje królem Anglii, a dwór królewski z Edynburga przenosi się do Londynu). Związek osobisty z 1603 r., który pozbawił szkockiego języka wsparcia w obliczu dworu królewskiego, zdeterminował proangielską orientację wyższych warstw społeczeństwa szkockiego. Ekspansja języka angielskiego doprowadziła do zawężenia funkcji języka szkockiego, stopniowego zanikania tradycji literackiej. Znaczącą rolę w rozpowszechnianiu języka angielskiego odegrał rozwój drukarstwa książek, ponieważ ze względu na wąskość rynku wewnętrznego wydawcy i autorzy starali się przybliżyć publikowane teksty do standar-

dów Londynu. W XVII wieku powstała dość duża liczba ballad i piosenek w języku szkockim, ale inne gatunki nie były już rozwijane (Brook: 11).

Język angielski stopniowo zajmował dominującą pozycję w życiu kulturalnym i politycznym Szkocji, zaczął odgrywać wiodącą rolę w edukacji, religii i orzecznictwie. Większość szkockich poetów i prozaików preferowała angielski od języka ojczystego, ponieważ mogli liczyć na szerszą publiczność. John Knox zaczął więc pisać broszury po angielsku, używając tylko niewielkiej liczby szkockich form.

W 1707 r. Szkocja całkowicie połączyła się z Anglią; parlament szkocki został zniesiony, a językiem państwowym stał się angielski. Język szkocki przestał być środkiem komunikacji z wykształconą częścią populacji, stracił swoją wielofunkcyjność i przetrwał tylko w dziedzinie mowy potocznej (Skulanova 1987).

Szkoci z początku XVIII wieku byli ostatnim pokoleniem, które używało szkockiego jako języka pisanego. Ta tradycja trwała dłużej w północno-wschodniej Szkocji, ponieważ region południowy grawitował do Anglii (Solín 26: 137).

Od początku XVIII wieku prasa i społeczeństwa językowe rozpoczęły aktywny ruch na rzecz oczyszczenia języka angielskiego z elementów szkockich, a język szkocki, który w rzeczywistości został podzielony na dialekty (Scots), nazywał się „Doric” – „niegrzeczny, chłopski”. Filologowie opracowali listy szkockich słów i zwrotów, które nie były zalecane do użycia w języku pisanym lub mówionym. Tak więc J. Beatty opublikował podobną listę i instrukcje dla początkujących pisarzy, aby ostrzec ich przed użyciem zapożyczeń szkockich (Beattie 1787).

Wraz z całkowitą ekspansją języka angielskiego i kultury zainteresowanie szkocką przeszłością, językiem i literaturą wzrosło. W epoce „odrodzenia” języka szkockiego – „vernacular revival” (od pierwszej połowy XVIII do pierwszej trzeciej XIX wieku) stało się przejawem narodowej tożsamości Szkotów w przeciwieństwie do gwałtownej anglikacji Szkocji. Zainteresowanie historią Szkocji, nierozzerwalnie związane z walką Gaelów z Anglicami, zostało wzmocnione przez wydarzenia tamtych czasów – powstanie góralów z lat 1745–46.

Renesansowi poeci, tacy jak A. Ramsey, R. Ferguson, R. Burns i inni, zbierali i przetwarzali szkocki folklor, tworzyli oryginalne dzieła oparte na heroicznym eposie, balladach, pieśniach, swobodnie łącząc angielski z elementami dialektów szkockich. Według J. Murray’a (Murray 1873: 182) w poezji Roberta Burnsa zapożyczenia szkockie stanowią zaledwie 18%, w tym fonomorfologiczne wersje słów angielskiego języka literackiego. Jeśli chodzi o słownictwo

pochodzenia gaelickiego, a także życie codzienne, mające na celu odtworzenie wspólnego szkockiego tła kulturowego, poeci użyli słów w swoich pracach, które oznaczały rzeczywistości związane z narodową kulturą gaelicką: szczegóły stroju górala gaelickiego, zwyczaje, tradycje, festiwale itp. na przykład „kilt” – szkocka męska spódnica w kratę, „claymore” – duży miecz „sporrán” – torebka, „brogue” – but, „philibeg” – spódnica z małym zagięciem itp. Poeci starali się mieć szerokie grono czytelników i nie posługiwali się wąskim lokalnym słownictwem, lecz wybranymi słowami i formami używanymi w różnych częściach Szkocji, a także zwrócili się ku twórczości poetów z XV wieku (Young 1946: 99), odnawiając archaizmy i syntezując dialekty. Rezultatem tego było pojawienie się specjalnego sztucznego poetyckiego języka – „synthetic scots” (Muir 1936: 18).

Literatura szkocka z XIX wieku to głównie proza artystyczna napisana w angielskim języku literackim przy użyciu elementów szkockich w mowie postaci w celu stworzenia portretów mowy Szkotów (W. Scott, R. L. Stevenson i in.).

Niektórzy prozaicy, tacy jak J. Gault, D. Moore, V. Alexander i inni, używają w narracji tak zwanego „szkockiego angielskiego”, którego podstawą jest angielski język literacki z włączeniem drugorzędnych, wyrównanych znaków dialektalnych, w tym indywidualnych leksemów pochodzenia gaelickiego. Rola fikcji, a przede wszystkim twórczości W. Scotta, okazała się bardzo istotna w popularyzacji Szkocji (w szczególności pożyczek gaelickich, oznaczających konkretne szkockie rzeczywistości – „pseudo-szkockie”) i ich penetracji w angielski język literacki Szkocji (Scottish Standard English), jak i angielskiego narodowego języka literackiego. Literackie postacie „nowego przebudzenia” XX wieku – trendy, które powstały po pierwszej wojnie światowej, propagowane hasłem „No traditions – Precedences”, co oznaczało rezygnację z swobodnego łączenia angielskiego języka literackiego z elementami scots, próbowano ożywić szkocki język poprzez syntezę (słownictwo zostało wybrane z różnych dialektów, a także ze słownika etymologicznego języka szkockiego J. Jamisona), odrodzenie archaicznego słownictwa języka XV i XVI wieków, a także bezpośredni dostęp do języka gaelickiego (Chambers, Trudgill 1998). Oprócz powszechnego słownictwa, poeci szkoccy używają słów pochodzenia gaelickiego w języku swoich dzieł, a tylko niewielka ich część znajduje się w literaturze poprzednich okresów.

Obecność znacznie większej liczby zapożyczeń z języka gaelickiego we współczesnej poezji szkockiej w porównaniu z literaturą XV – XVI wieków, głównie odzwierciedlając język potoczny tamtej epoki,

tłumaczy się faktem, że wraz z realizacją ważnej roli kulturowej i politycznej Gaelów w Szkocji zmieniło się podejście do języka gaelickiego, stać się symbolem jedności Szkocji.

O bezpośrednim odwołaniu współczesnych szkockich poetów do języka gaelickiego świadczy również ich użycie w scots leksemów pochodzenia gaelickiego w ich etymologicznych, oryginalnych znaczeniach, tj. z semantyką, którą odpowiadające słowa miały w języku gaelickim.

Tak więc H. McDiarmid stosuje leksem „poke”, który ma znaczenie „brzuch” z inną semantyką – „torba” (gael. „poca” – torba); „laroch” w języku scots oznacza „plac budowy” i używa go w znaczeniu „ruin”. Słowo „cleuch” znajduje się w wierszu R. Gariocha w znaczeniu „skała”, semantycznie identycznym z gaelickim słowem „cloch”, zaś w szkockicem oznacza „kamień”.

Tak więc język poetycki, tak zwany „Lallance” (Alston 1971), jest sztucznie stworzoną formą języka, która nie odzwierciedla żadnej z istniejących ustnych form mowy w Szkocji. Obecność w języku poetyckim jest często bardzo znaczącą liczbą wąskich dialektów w szkockim słowniku, niezrozumiałym dla ogromnej większości nosicieli scots, wieloma archaizmami, a także wprowadzeniem słownictwa gaelickiego do tekstu, stwarza ogromne trudności w zrozumieniu szkockiej poezji przez anglojęzyczną publiczność i wymaga nie tylko obowiązkowego słownika, ale także szczegółowego komentarza do dzieł szkockich poetów XX wieku.

Najbardziej znanymi postaciami w „odrodzeniu” języka szkockiego XX wieku są poeci: H. McDiarmid, A. Scott, A. Gray, D. Young, S. G. Smith, T. Scott, W. Montgomery; dramaturgowie: R. McLellan, A. Reid, R. Kemp; prozaicy: S. Blackhol, J. Robertson. Nowoczesne ustne dialekty szkockie (scots) są zjawiskiem bardzo heterogenicznym. Naukowcy zauważają, że podczas gdy w Anglii różnią dialekty poszczególnych powiatów, to w Szkocji – dialekty osobnej doliny lub wioski (Abercrombie 1977; Wise 1957: 256), podczas gdy język angielski często służy jako inter-dialekt. Obecnie Scots jest w różnym stopniu używany w południowej i wschodniej części Szkocji, a także na Szetlandach i Orkadach. Według badania przeprowadzonego przez brytyjskich lingwistów 1,5 miliona osób odpowiedziało pozytywnie na pytanie, czy potrafią mówić po scots (Hughes, Trudgill 1996). Wyniki innego badania przeprowadzonego przez grupę entuzjastów pod patronatem Uniwersytetu w Aberdeen wykazały, że 2,1 miliona ludzi – 35% populacji Szkocji – mówi po scots (Murdoch 1995: 13). Rozmieszczenie osob mówiących w języku scots według regionu geogra-

ficznego wskazało, że znacznie wyższy odsetek osób mówiących po szkockie odnotowano na obszarach wiejskich w Aberdeen, Fife i Szetlandach. W dużych miastach przemysłowych, takich jak Glasgow, odsetek używania języka scots jest niski. Należy jednak zauważyć, że podane statystyki nie odzwierciedlają stopnia znajomości języka scots przez każdego informanta, który odpowiedział pozytywnie; ale nawet nie tak poprawnie przeprowadzone badanie wykazało, że większość populacji Szkocji to monogloty, tj. mówią po angielsku (szkocka odmiana) – regionalna wersja angielskiego języka narodowego.

Scots we wszystkich swoich formach szybko rezygnuje z pozycji, które mocno zachwiały się w związku z rozprzestrzenianiem się mediów. Nosicielem tak zwanych „broad” lub „pure” scots jest głównie starsze pokolenie, podczas gdy młodzi ludzie w większości mówią po angielsku (szkocka odmiana) (McClure 1988). Młodsze pokolenie niewiele wie o historii swojego języka, ponieważ przedmiot ten nie jest badany w szkołach, a znajomość powszechnej wersji, że szkocki jest „prowincjonalnym dialektem” języka angielskiego, prowadzi do negatywnej oceny własnej mowy (McClure 1988: 89). Przepis ten jest w dużej mierze konsekwencją oficjalnej polityki językowej. Przedstawiciele starszego pokolenia pamiętają, w jaki sposób dzieci były karane w szkołach za używanie szkockich słów (Murdoch, Horsburg 1997: 3). Osoby mówiące po scots lub używające elementów dialektów w swojej mowie były dyskryminowane. Na przykład nauczyciel z Ayrshire wspomina, że w 1985 roku pięciu jego byłych uczniów straciło pracę w firmach, ponieważ nie mogli rozmawiać z klientami przez telefon w angielskim języku literackim (Billy 1993: 21). Ciągłe apele o ożywienie języka szkockiego pochodzą z dość wąskiego kręgu szkockiej inteligencji, która krytykowała rząd konserwatystów, a następnie laburzystów za bierne i obojętne podejście do scots.

W ciągu ostatnich 10 lat, jednak pomimo spadku liczby mówiących po scots nastąpiła zmiana postawy wobec tych ostatnich ze strony zarówno rządu, jak i zwykłych obywateli; odnotowano wzrost zainteresowania przeszłością językową i kulturową Szkocji. Opublikowano szkocki słownik narodowy (Scottish National Dictionary). Patriotycznie nastawiona szkocka inteligencja walczy o zwiększenie udziału nadawania telewizyjnego i radiowego w języku scots i o to, by mówcy lub używający elementów szkockiego w swoim przemówieniu mogli pracować jako spikerzy w telewizji w Edynburgu.

Bardzo charakterystyczny jest jednak fakt, że tylko 11% szkockiej populacji odpowiedziało pozytywnie na pytanie, czy ich preferencje polityczne

są związane ze wsparciem określonej partii polityki językowej w Szkocji.

Należy zauważyć kolejną tendencję w rozwoju sytuacji językowej w Szkocji. Jest to przegląd zasad normalizacji na korzyść szerszego zastosowania elementów scots w szkockim języku angielskim, co w przyszłości może doprowadzić do zmiany statusu języka angielskiego w Szkocji – przekształcając ten język w niezależną wersję języka angielskiego.

Wnioski. Można więc stwierdzić, że współczesna sytuacja językowa w Szkocji wydaje się bardzo

trudna. Społeczno-funkcjonalny paradygmat języka obejmuje:

1) gaelicki szkocki, używany przez ludność celtycką północno-zachodniej Szkocji – Highlands;

2) dialekty szkockie – Scots, które są „fragmentami” niegdyś wielofunkcyjnego języka szkockiego;

3) język angielski w Szkocji – szkocki angielski, który jest regionalną odmianą angielskiego języka narodowego, oraz 4) szczególną sztucznie stworzoną formacją dość amorficzną jest słabo wykształcony język pisany literatury – Lallance.

BIBLIOGRAFIA

1. Abercrombie D. The Accents of Standard English in Scotland. *Work in progress*, 1977. № 10. P. 21–33.
2. Aitken A. J., McArthur T. Language of Scotland. Edinburgh, 1979. 120 p.
3. Alston R. C. English Dialects. Scottish Dialects. Cant and Vulgar English. Leeds, 1971. 179 p.
4. Beattie J. *Scotticisms Arranged in Alphabetical Order, Designed to Correct Improprieties of Speech and Writing*. Edinburgh, 1787. 1050 p.
5. Billy K. Scots. The Mothertongue. Ayrshire, 1993. 178 p.
6. Brook G. K. English Dialects. London, 1963. 250 p.
7. Campbell T.L. An Early Scottish Gaelic Vocabulary. *Scottish Gaelic Studies*. Part III. Oxford, 1959. 137 p.
8. Catford J. C. The linguistic survey of Scotland. Cambridge University Press, 1980. 218 p.
9. Chambers J. K., Trudgill P. Dialectology. 2-nd edition. Cambridge University Press, 1998. 201 p.
10. Harris J. English in the North of Ireland. *Language in the British Isles* / ed. by Trudgill P. Cambridge, 1984. 240 p.
11. Hughes A., Trudgill P. English accents and dialects: An introduction to social and regional variants of British English. 3rd edn. London : E. Arnold, 1996. 142 p.
12. McCall M. Gaelic Influenced Scots in Pre-revolutionary Maryland. *Language Contact Across the North Atlantic*. Tübingen, 1996. 556 p.
13. McClure J. D. Why Scots Matters. Aberdeen : The Soltire Society, 1988. 189 p.
14. McKinnon K. Gaelic Language Use in the Western Isles. *Studies in Scots and Gaelic*. Edinburgh, 1994. 192 p.
15. Menzies J. An investigation of Attitudes to Scots and Glasgow Dialect among Secondary School Pupils. *Scottish Language*, 1991. № 10. P. 89.
16. Muir E. Scott and Scotland. L., 1936. 134 p.
17. Murchu M.O. The Irish Language. Dublin, 1985. 215 p.
18. Murdoch S. Language Politics in Scotland. Aberdeen, 1995. 116 p.
19. Murdoch S., Horsburg D. Daena Haud Yer Wheisht – Haud Yer Ain. *Transcribes of the general Register Office Cognitive Research Programme anent the Scots Leid*. Aberdeen, 1997. 207 p.
20. Murison D. The Dutch Element in the Vocabulary of Scots. *Edinburgh Studies in English and Scots*. L., 1971. 332 p.
21. Murray J. A. H. The Dialect of the Southern Counties of Scotland: Its Pronunciation, Grammar and Historical Relations. L., 1873. 282 p.
22. Oregor W. The Dialect of Banffshire with a Glossary of Words not in Jamieson’s Scottish Dictionary. L., 1866. 195 p.
23. Щур Г. С. О лингвистической ситуации в Шотландии. *Социальная и функциональная дифференциация литературного языка*. Москва, 1997. 319 с.
24. Скуланова Г. М. Региональная вариативность интонации (экспериментально-фонетическое исследование на материале англ. языка в Шотландии) : автореф. дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.04. Москва, 1987. 22 с.
25. Solin A. M. Variation and Change in Early Scottish Prose. Helsinki, 1993. 302 p.
26. Trudgill P. Language in the British Isles. Cambridge Univers. Press, 1984. 587 p.
27. Trudgill P., Hannah J. International English. A guide to varieties of Standard English. 3rd edn., London, New York, etc. : Arnold, 1994. 156 p.
28. Вайнрайх У. Языковые контакты. Киев, 1979. 230 с.
29. Wise C. Applied Phonetics. Englewood, 1957. 350 p.
30. Young D. “Plastic Scots” and the Scottish Literary Tradition. New York, 1946. 210 p.

REFERENCES

1. Abercrombie D. The Accents of Standard English in Scotland. *Work in progress*, 1977. № 10. P. 21 – 33.
2. Aitken A.J., McArthur T. Language of Scotland. Edinburgh, 1979. 120 p.
3. Alston R.C. English Dialects. Scottish Dialects. Cant and Vulgar English. Leeds, 1971. 179 p.
4. Beattie J. *Scotticisms Arranged in Alphabetical Order, Designed to Correct Improprieties of Speech and Writing*. Edinburgh, 1787. 1050 p.
5. Billy K. Scots. The Mothertongue. Ayrshire, 1993. 178 p.
6. Brook G.K. English Dialects. London, 1963. 250 p.

7. Campbell T.L. An Early Scottish Gaelic Vocabulary. *Scottish Gaelic Studies*. Part III. Oxford, 1959. 137 p.
8. Catford J.C. The linguistic survey of Scotland. Cambridge University Press, 1980. 218 p.
9. Chambers J.K., Trudgill P. Dialectology. 2-nd edition. Cambridge University Press, 1998. 201 p.
10. Harris J. English in the North of Ireland. *Language in the British Isles* / ed. by Trudgill P. Cambridge, 1984. 240 p.
11. Hughes A., Trudgill P. English accents and dialects: An introduction to social and regional variants of British English. 3rd edn. London: E.Arnold, 1996. 142 p.
12. McCall M. Gaelic Influenced Scots in Pre-revolutionary Maryland. *Language Contact Across the North Atlantic*. Tübingen, 1996. 556 p.
13. McClure J.D. Why Scots Matters. Aberdeen: The Soltire Society, 1988. 189 p.
14. McKinnon K. Gaelic Language Use in the Western Isles. *Studies in Scots and Gaelic*. Edinburgh, 1994. 192 p.
15. Menzies J. An investigation of Attitudes to Scots and Glasgow Dialect among Secondary School Pupils. *Scottish Language*, 1991. №10. P. 89.
16. Muir E. Scott and Scotland. L., 1936. 134 p.
17. Murchu M.O. The Irish Language. Dublin, 1985. 215 p.
18. Murdoch S. Language Politics in Scotland. Aberdeen, 1995. 116 p.
19. Murdoch S., Horsburg D. Daena Haud Yer Wheisht – Haud Yer Ain. *Transcribes of the general Register Office Cognitive Research Programme anent the Scots Leid*. Aberdeen, 1997. 207 p.
20. Murison D. The Dutch Element in the Vocabulary of Scots. *Edinburgh Studies in English and Scots*. L., 1971. 332 p.
21. Murray J.A.H. The Dialect of the Southern Counties of Scotland: Its Pronunciation, Grammar and Historical Relations. L., 1873. 282 p.
22. Oregor W. The Dialect of Banffshire with a Glossary of Words not in Jamieson's Scottish Dictionary. L., 1866. 195 p.
23. Shchur G.S. O lingvisticheskoy situatsii v Shotlandii [About the linguistic situation in Scotland]. *Sotsial'naya i funktsional'naya differentsiatsiya literaturnogo yazyka*. M. 1997. [in Russian]
24. Skulanova G.M. Regional'naya variativnost' intonatsii (eksperimental'no-foneticheskoye issledovaniye na materiale angl. yazyka v Shotlandii): avtoref. dis. ... kand. filol. nauk [Regional variability of intonation (experimental-phonetic research based on the English language in Scotland): abst.thesis ... cand.philol.sciences]: 10.02.04. M. 1987. [in Russian]
25. Solin A.M. Variation and Change in Early Scottish Prose. Helsinki, 1993. 302 p.
26. Trudgill P. Language in the British Isles. Cambridge Univers. Press, 1984. 587 p.
27. Trudgill P., Hannah J. International English. A guide to varieties of Standard English. 3rd edn., London, New York, etc.: Arnold, 1994. 156 p.
28. Vaynraykh U. Yazykovyye kontakty [Language contacts]. Kiyev, 1979. [in Russian]
29. Wise C. Applied Phonetics. Englewood, 1957. 350 p.
30. Young D. "Plastic Scots" and the Scottish Literary Tradition. N.Y., 1946. 210 p.